

K problému dôsledného vyhľadávania držiteľov autorských práv pri osirelých dielach

Bc. Ing. Martin Konvit

Katedra Mediamatiky a kultúrneho dedičstva FHV Žilinskej univerzity

Abstrakt

Tento príspevok analyzuje stav legislatívy týkajúcej sa dôsledného vyhľadávania držiteľov autorských práv pri tzv. osirelých dielach. Bez vhodného vyriešenia tohto problému ostane značná časť týchto diel mimo procesu digitalizácie.

Proces dôsledného vyhľadávania

Pri projektovaní procesu dôsledného vyhľadávania treba riešiť tri okruhy problémov:

1. Určenie okruhu osôb, oprávnených vyhľadávať. Tu existujú tieto možnosti: vyhľadávanie realizuje alebo záujemca o dielo, alebo organizácia kolektívnej správy práv, alebo na tento účel vytvorená organizácia.
2. Určenie rozsahu vyhľadávania a charakteru vyhľadávania. Rozsah môže byť určený taxatívnym vymenovaním minimálneho počtu zdrojov, druhovým určením povinne prehľadávaných kategórií, iným spôsobom.
3. Určenie mechanizmov, nástrojov a iných pomôcok, ktoré sú nutnou podmienkou uskutočnenia procesu vyhľadávania.

Proces dôsledného vyhľadávania môže byť zavŕšený nasledovnými spôsobmi:

1. Záujemca o dielo sám uskutočnil vyhľadávanie s „rozumnou dôslednosťou“¹ dodržiavac určený postup vyhľadávania, pričom sa nepodarilo určiť ani jedného nositeľa práv. Záujemca potom môže s dielom nakladať ako s osirelým dielom. Žiadna ďalšia procedúra nie je vyžadovaná.
2. Záujemca postupuje ako v predchádzajúcom prípade, ale po skončení procesu vyhľadávania musí požiadať regulačnú autoritu ešte o schválenie výsledkov a až po ňom môže s dielom nakladať ako s osirelým dielom. Pribudla teda procedúra schvaľovania výsledkov dôsledného vyhľadávania.
3. Proces dôsledného vyhľadávania realizuje organizácia správy kolektívnych práv predpísaným postupom.

Samozrejme sú možné i kombinácie uvedených postupov napríklad v závislosti od charakteru záujemcu.

Smernica EP a Rady pre dôsledné vyhľadávanie

Obsah pojmu „dôsledné vyhľadávanie“ sa postupne vykryštalizoval do podoby, opísanej v schválenej Smernici Európskeho parlamentu a Rady² (ďalej len „Smernica“). Smernica pokrýva všetky typy osirelých diel, dáva návod ako vykonávať dôsledné vyhľadávanie, upravuje postup pri prihlásení sa nositeľa práv k dielu, deklarovaneému ako osirelé,

¹ Tento termín sa dá chápať ako analógia k termínu „odborná starostlivosť“.

² Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/28/EÚ z 25. októbra 2012 o určitých povolených spôsoboch použitia osirelých diel (Ú. v. EÚ L 299, 27. 10. 2012)

rešpektuje špecifické postavenie neziskových organizácií a upravuje zásady výpočtu odškodnenia nositeľov práv k osirelému dielu.

Proces dôsledného vyhľadávania je vytvorený tak, aby vyhovoval týmto zásadám³:

1. Všetky navrhnuté riešenia musia byť aplikovateľné na všetky typy chránených diel.
2. Potenciálny používateľ musí dopredu a v dobrej viere urobiť dôsledné vyhľadanie v krajine, kde bolo dielo po prvý raz publikované.
3. Ku každému osirelému dielu treba pristupovať jednotlivo.
4. Musí byť predpísaný

Z hľadiska práva je zaujímavý proces vytvárania Smernice, ktorý začal v roku 2006 a bol zavŕšený v roku 2012. V odporúčaní Európskej komisie⁴ sa členským štátom odporúča „Zlepšiť podmienky pre digitalizáciu a online prístup ku kultúrnemu materiálu vytvorením mechanizmov uľahčujúcich použitie osirelých diel“ Kľúčovú úlohu tu zohrala expertná skupina (the Copyright Subgroup). Táto zorganizovala už v roku 2007 stretnutie zainteresovaných strán, z ktorého vzišli nasledujúce závery⁵:

- kategória osirelých diel skutočne existuje a treba sa ňou zaoberať,
- legislatívne riešenia musia byť „šité na mieru“ jednotlivým typom diel (literárne texty, audio nahrávky, audiovizuálne diela, fotografie, atď.),
- legislatívne riešenia musia dávať kultúrnym inštitúciám istotu, že pri ich dodržaní si držiteľia práv nebudú môcť neskôr uplatňovať premrštené nároky na odškodné,
- je na mieste uvažovať o vytvorení (centralizovaných) databáz a centier vysporiadania autorských práv.

Aby nedošlo k explózií počtu osirelých diel je dôležité jednoznačne určiť kritérium/kritériá, splnením ktorého/ktorých je podmienené zaradenie predmetného diela medzi osirelé. Expertná skupina navrhla, aby sa v členských štátoch EU používalo jediné kritérium: úspešné vyhľadanie autora/držiteľa práv k predmetnému dielu. Jej návrh bol premietnutý i do znenia Smernice.

Z hľadiska práva je dôležité jednoznačne definovať osirelé dielo. Z hľadiska budúcnosti je dôležité prijať opatrenia, minimalizujúce počet osirelých diel medzi novo vznikajúcimi dielami. Takýmito opatreniami sú najmä:

- Používanie štandardných (elektronických) identifikátorov digitálnych diel.
- Vytváranie a údržba/aktualizácia metadát k digitálnym objektom.

Uvedené opatrenia smerujú k zaisteniu dostupnosti informácií v trojuholníku autor – dielo – práva.

Plusy a mínusy aktuálneho riešenia

Ak porovnáme stav vecí pred prijatím Smernice a po jej prijatí zistíme, že ponúka riešenia niektorých právnych problémov, niektoré rieši čiastočne, niektoré necháva nepovšimnuté a niektoré nové generuje. Krokom vpred je určite zavedenie jednotného prístupu k problematike osirelých diel vo všetkých členských štátoch EU.

³ Detailný popis procesu je uvedený v dokumente expertnej skupiny 03/06/2008 i2010: Digital Libraries. „Final Report on Digital Preservation, Orphan Works, and Out-of-Print Works“

⁴ Odporúčanie Európskej komisie o digitalizácii a online dostupnosti kultúrneho materiálu a digitálnom uchovaní. 2006/585/EC

⁵ Expert group 03/06/2008, i2010 Meeting, “Stakeholders’ Perspectives”, 2007

Za posun vpred možno nesporne, označiť aj výber riešenia vo forme výnimky zo zákona. Akékoľvek iné riešenie by si vyžiadalo oveľa masívnejší zásah do autorského práva. Rovnako jasnozriví boli tvorcovia smernice pri formulovaní konceptu „dielo“, kde sa odpúťali od zažitej predstavy, že dielom je predovšetkým dielo publikované. Tým sa rozširuje platnosť konceptu „dielo“ aj na nepublikované dokumenty a artefakty uložené v archívoch a múzeách.

Problém kompenzácie za použitie osirelého diela rieši, podľa nášho názoru, len čiastočne. Mechanizmus kompenzácie je sformulovaný spôsobom, ktorý neumožňuje presne a hlavne dopredu vypočítať jej veľkosť. To môže, kvôli obavám z privysokých nákladov, odrádzať hlavne pamäťové inštitúcie od masovej digitalizácie a sprístupňovania osirelých diel. Podobne Smernica zostala stáť na polceste pri formulovaní podmienok spolupráce verejného sektora s podnikateľským sektorom pri digitalizácii osirelých diel. Na jednej strane spoluprácu víta a povoľuje, na druhej strane neumožňuje podnikateľskému sektoru benefitovať z takejto spolupráce.

Tvorcovia Smernice neodolali vábničke vidiny centrálnej databáze, obsahujúcej úplné záznamy výsledkov všetkých dôsledných vyhľadávaní uskutočnených vo všetkých členských štátoch EÚ. Nespornou výhodou takéhoto riešenia je existencia jednej centrálnej autority garantujúcej vierohodnosť záznamov. Pominieme teraz nákladnosť vybudovania centrálnej databáze a jej udržiavania. Súčasný stav technológií umožňuje vytvoriť distribuované a hierarchické riešenie. V najvyššej úrovni by bol (centrálny) katalóg osirelých diel, ktoré už prešli procesom dôsledného vyhľadávania. V druhej úrovni by boli decentralizované (distribuované) databázy administrované jednotlivými inštitúciami, ktoré aktívne pracujú s osirelými dielami. Tieto databázy by obsahovali detailné záznamy o dôsledných vyhľadávaniach uskutočnených danou inštitúciou.

Záver

Postup dôsledného vyhľadávania definovaný Smernicou má ambíciu urobiť všetko pre nájsenie všetkých aktuálnych nositeľov práv ku každému jednotlivému dielu, aby sa čo najviac učinilo zadosť duchu Autorského zákona. Tento postup tak nutne robí dôsledné dohľadanie komplikovaným, zdĺhavým a v neposlednom rade i finančne náročným procesom.

Tento článok vznikol s podporou projektu „Pamäť Slovenska – Národné centrum excelentnosti výskumu, ochrany a sprístupňovania kultúrneho a vedeckého dedičstva“ (ITMS:26220120061) v rámci OP Výskum a vývoj spolufinancovaný zo zdrojov Európskeho fondu regionálneho rozvoja.

